CARTILLA RURAL

EN APORISMES CATALANS.

COMPOSTA PER

D. NARCIS FAGES DE ROMÁ,

COMISSARI RÉGIO

per la inspecció de la agricultura general del regne en la provincia de Gerona.

......Cartillas técnicas en estilo llano y acomodado á la comprension de un labriego.
JOVELLANOS.

Figueras:

IMPRENTA Y LLIBRERÍA
DE GREGORI MATAS DE BODALLÉS.
1849.

CARTILLA RURAL.

Es necessari un llibre. . . . . Asseguro sobre lo meu honor, que he vist y llegit molts llibres y que cap d' ells fa pel cas.

. . . .

Un llibre de práctica usual, de aplicació diaria. . . . . traball, bestiar, cultiu tot s'hi deu trobar, y en tres fulls, y en carácter llegidor. Lo estil será fácil y natural, clar y concís, ó millor grave com lo lapidari. Deu quedar grabat en lo cervell com lo sello sobre la cera. *Bujault.*

En va posariau en mans dels noranta nou centessims de nostres cultivadors los millors tractats de agronomía, que possehim: serian per ells lletras mortas.

No es tan fácil com se creu, ni sisquera per enteniments cultivats, transformar los principis de la teoría en preceptes práctichs, y traurer de ells las reglas del art.

Dezeimeris.

CARTILLA RURAL

EN AFORISMES CATALANS,

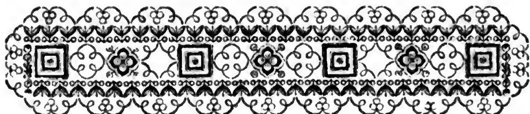
BASADA EN LAS REGLAS DONADAS PER LOS MES CLASSICHS AGRÓNOMOS ANTICHS Y MODERNS, NACIONALS Y ESTRANGERS, Y EN LAS OBSERVACIONS Y PRÁCTICAS DELS MILLORS CULTIVADORS.

COMPOSTA PER

D. NARCIS FAGES DE ROMÁ,

Vocal de la Junta de agricultura de la provincia de Gerona, Vice-president y Fundador de la Societat de agricultura del Ampurdá, Professor corresponsal de la Academia matritense de legislació y jurisprudencia, Socio corresponent de la de Bonas lletras y de la de Ciencias naturals y Arts de Barcelona, y membre de altras corporacions científicas y económicas.

FIGUERAS:
IMPRENTA Y LLIBRERÍA
DE GREGORI MATAS DE BODALLES.—1849.

EXPLICACIO DEL OBJECTE
Y DEDICATORIA.

DESPUES *de alguns anys d' estudi dels millors escriptors en agricultura, comensánt per* Catón *lo mes antich dels llatins, que escrigué dos sigles abans la vinguda de* JESUCHRIST, *fins á* Dezeimeris *y* Casas, *que ho están fent en la actualitát, y de no interrumpuda observació práctica en lo centro de una regió preciosa, essencialment agrícola, he compost la present cartilla, per trobarme intimament*

convensut de que juguinas de la naturalesa de la present son las mes propias pera produhir lo desitját objecte de iniciar als nostres cultivadors en los preceptes dels sabis Agrónomos y en los adelantaments obtinguts per una ciencia, envers la qual se dirigeix ja en tots los Estats la atenció dels homes mes previsors, puix coneixen que en ella se deu buscar lo remey, que pot traurer á boras á las societats atribuladas per lo excés del pauperisme, que créan la industria y la fabricació, y que sols la agricultura pot aplacar, puix ella sola produeix lo pa que reclaman las turbas afamadas.

Si hagués volgut escriurer pera ma propia exâltació, altre rumbo hauria pres, no dirigintme al desvalgut cultivador; pero com no abrigo, ni puch abrigar presumpció alguna, ni tinch altres intents, que los de contribuir en

quant puga á que arribe mon país al grau de prosperitat agrícola de que es susceptible, he pres per procurarho lo camí que me ha semblát mes propi.

Tal volta mentres protesto ab tota la sinceritat de mon cor no abrigar presumpció alguna, desperto suspitas de tenirla excessiva, llansantme no menos que á forjar proverbis, y á penetrar atrevit en lo domini del Sabi dels sabis, del rey Salomó, *quals sublimes conceptes nos conservan las lletras sagradas, y dins lo qual sols poden tenir entrada homes dotats de geni, homes espirituals.*

No es, no, tanta ma locura quem considere digne de tan alt privilegi, y en veritat quem desconeixeria qui me ho imputás.

Podrá antes culparsem de poca aprensió, que no d' excés de orgull, de poca aprensió en consentir se done al públich lo que estará sens dub-

te tan mes plagat de faltas quan menor es lo costúm de escriurer en la llengua nativa, cosa que encara no habia fet, y mes que mes no estan ben fixâdas sas reglas ortográficas, objecte de gran divergencia, com y tampoch ho estan algunas de las gramaticals, per qual motiu hi he estát menos escrupulós, marxant á mon objecte per lo camí mes dret y mes expedit: pero per aquesta poca aprensió reclamo indulgencia en gracia de dit mon objecte, que repetesch no ha estát altre que vulgarisar los preceptes del bon cultiu, posantlos al alcans del cultivador, al alcans de sa curta intel-ligencia, al alcans de sa no exêrcitada memoria.

Lo primer hauria estát mes fácil de lograrse no subjectantme á la mesura y consonancia del aforisme, que forsa á suprimir paraulas que aclararian lo concepte, pero lo segon se

consegueix molt millor ab la forma de aquell: axis es que la he adoptat, induhintm' hi també lo haber observat lo aficionat que es lo Pagés als vocables ó aforismes, pero no sens ferme pór lo veurer que ni en est, ni en altre pais se haja aplicat á tractats agrícolas dita forma rigorosa, á lo menos que jo ho sapia, per mes que escriptors molt aventatjats y homes molt eminents hajan cregut útil adoptarla respecte á preceptes morals, económichs y de urbanitat, com ho ha fet ab general aplauso en lo Libro de los niños *lo insigne literat Sr.* Martinez de la Rosa.

Era mon traball susceptible de anarse prolongant y de abrassar mes capitols, pero qui tot ho vol tot ho pert, diu nostre antich adagi, y de segur si esta petita cartilla hagues arribat á ser un llibre fora menos vulgarisada, y mes dificilment hauria lograt son fi.

Podía, es veritat, sens aumentar son volúmen y ab poch traball, puix l' estudi ja estaba fet, extendrerme á mes punts, ab sols fixârme menos en alguns dels que toco, pero he cregut que fentho seria menor la utilitat que pot resultar de dit mon traball, puix no hauria pogut recalcarme en las basas capitals del bon cultiu, en los vicis de que adoleix lo del nostre país. He cregut donchs mes útil abrassar menos y estrenyer mes, he volgut recalcarme sobre los prats, lo bestiar, los abonos, la bona administració, presentant baix una y altra forma la necessitat de atendrer á estos primordials objectes en ques troba inclosa tota la agricultura. Atengas á que parlo als cultivadors, á molts dels quals no basta comunment una sola indicació, com no basta un sol pich de martell pera grabar las lletras sobre una planxa dura. A mes de que tal idea expres-

sada de una manera no pega, y de consegüent no permaneix, ni en enteniments cultivats, al pas que presentada de altra se adapta al gust y queda impresa. He cregut per axó deurer girar de una y altra manera lo que mes convé quede grabat.

Poch *y* sovint *es altra regla de vasta aplicació*: *lo* poch *aqui ho teniu, Cultivadors á qui ho dedico, baix la recomendació en que ho poso de las* Juntas de agricultura *de las quatre provincias catalanas, cridadas á la mes noble de totas las missions socials, y á las quals agrego nostra* Societat agrícola del Ampurdá, *digna de aquest honor per ser la primera que entre nosaltres se' s formada, per lo respectable dels individuos que la componen, per lo meritori de sos públichs serveys, y á la qual estimo ab tot lo ple del carinyo paternal; baix la protecció que invoco dels molt Rev.* Párrocos rurals,

dignes mestres de la religió y de la moral en los camps, los quals dispensarian un be incalculable á sos feligresos y al Estat, si se dignassen serho també del bon cultiu, lo qual lluny de estar en pugna ab lo sagrat de la sua missió seria conforme á ella, puix nostra Santa Religió solícita qual Mare carinyosa del be de sos fills, no se limita á procurarloshi la felicitat eterna en lo Cel, sino ques complau en véurerlos també ditxosos en la terra; y lo medi de procurar la ditxa en esta vida als habitants del camp, es ensenyárloshi quant pot millorar llur condició lo perfeccionament del cultiu ab lo aument de productos.

Lo sovint *podreu tambe tenirho baix una ó altra forma si ab desdeny no imposau silenci á ma bona voluntát. Ja sabeu que l' afició no falta, y que esta afició no es una mera llamarada, puix estám en lo quart*

any de la publicació de EL BIEN DEL PAIS (1) *y crech be que esta afició anirá sempre en aument. ¡Axis rebés la grata recompensa de no ser totalment perduda pera mon estimat país! ¡Axis se aumente cada dia lo número dels amichs á quins procuro empeltarla y als quals parlaré altre dia de una manera distincta!*

Avuy al Pagés en son llenguatge, en lo llenguatge dels camps, que de

---

(1) Periodich de agricultura y coneixements útils, que publican las Societats *académica* y *recreativa de Figueras* y de *agricultura del Ampurdá*, y dirigeix lo autor.

L' objecte de est periodich no es altre que lo expressát per son titol, en tant que ningu de los que hi escriuhen ne trau retribució ni ventatja alguna personal. La colecció de sos números forma una obra propia per impulsar lo progrés de nostra agricultura y marxar envers ell ab planta segura.

altre modo no fora profitos, y als profits de la agricultura deuhen subjectarse altras consideracions de segur mes subalternas, demá als hacendats y al Gobern en aquell quels hi es degut.

¡Axis se pogués de una vegada apartar l' atenció pública de la ruenta arena política, per fixârla en lo que mes influeix en la millora de la condició social, en lo que deu constituir la basa de la futura prosperitat de nostra Patria, en la digna, en la noble, en la fecunda agricultura!!!

CARTILLA RURAL.

CAPITOL I.

HONOR DE L' AGRICULTURA Y MÁXIMAS GENERALS.

Del cultiu la professió
Es digna d' exâltació.

—

No témias que l' cultivar
Te puga may degradar.

—

Com mes noble y alt serás,
Cultivant, mes t' alsarás.

Al home, abans no pecás,
Deu digué = cultivarás. (1)
Y á son Pare l' Redemptor
Anomená agricultor. (2)

—

En Espanya un Rey va ser
Del cultiu l' autor primer. (3)

---

(1) Y posá lo Sr. Deu al home en lo paradís de delicias pera que lo *cultivás* y guardás. Genesis cap. 2. v. 15. Lo cultiu es donchs la ocupació imposada al home per lo mateix criador. Cap altra professió te un origen tan alt y tan sant.

(2) Y lo meu Pare es *agricultor*. Evangeli segons Sant Joan cap. 15. v. 1.

(3) Lo Rey *Habis*, *Habides*, ó *Abidis*, lo qual segons *Justino* fou lo primer que en Espanya junyí los bous á l' arada y ensenyá á sembrar, segar, recullir los grans y usar de ells, trasplantar los arbres y altras cosas de agricultura, onse sigles abans la vinguda de *Christo*: per axó diu lo Pare *Lluis de la Cerda*, ques obligació dels espanyols estimar y promourer l' agricultura com á gloria de la

Consuls en Roma y Pretors
S' honraban de sas labors. (1)

—

A tot lo Género humá
Lo llaurador dona l' pa.
Honre s' donchs tan gran ofici
Per general benefici.

—

Be de la Patria mereix
En lo cultiu qui instrueix;
Res de mes utilitát,
Cap servey mes ben prestát.

---

nostra Nació, no debent á cap estranger tan gran benefici sino á un Princep propi, al Princep que civilisá est país encara bárbaro y lo mes excel-lent y estimát entre los Reys de la primera gobernació de Espanya segons *Pujades* en sa Crónica universal de Catalunya.

(1) Lo Pretor passaba á administrar justicia acabant de deixar l' arada;
Jura dabat populis posito, modo, Prætor aratro; nos diu *Ovidi*.

Seria molt llarga la llista dels Consuls y Dictadors, que estaban cultivant quant fo-

Es digne del bon Rector
Ensenyar al llaurador,
Es propi de son estát,
Com la millor caritát.

—

Bona ensenyansa y foment
Al cultiu donan aument.

—

Dona probas d' aplicat
Quant cultiva l' hasendat.

---

ren elegits pera gobernar y salvar la República romana. *Cícero* assegura que se consagraban á dit exêrcici los homes mes eminents y mes il-lustrats, *summi viri, clarissimique homines;* y no se crega que cultivassen per mera diversió, sino per ser tal llur tarea ordinaria, com per exêmple lo gran *Camilo:* axis nos diu *Lucano* parlant de la terra.

..... Et quondam duro sulcata *Camilli* Vomere.

Y lo mateix nos refereix *Plutarco* de *Catón el Censor* Cónsul y Triumfador, que traballaba ab fatiga, vestit ab rústica roba apropiada á las feinas del camp.

Mes si no vol cultivár
Que sapia son be cuidar.

—

L' hasendat que no fa res
No es digne de ser lo que 's.

—

Ab masover ruinát
No marxa be la heretat;
Puix hont la miseria apura
No hi ha bona agricultura.

—

Vengas prompte l' heretat
Qui no hi sia aficionat.

—

Tingas la pessa tancada
Si vols tenirla guardada;
Tot terreno que 's tancát
Major producto ha donát.

—

Pages, que pren á interés
Mes pobre será del que 's.
Pages que busca usurér
Fica lo lladre al granér.

Lo tenir poca doctrina
Es del Pages la ruína.

—

Estudía agricultura
Y avansarás ta cultura;
Que ningu naix ensenyat
Per menar una heretat;
Y fins per ser sabater
L' aprenentatge 's deu fer.

—

Sens talent superior
Se pot ser agricultor;
Bon criteri, aplicació
Exîgeix la professió.

—

Terra y familia ha empobrit
Lo Pages poch instruít.

—

Qui los llibres abomina
Esclau es de la rutina.
Pero qui en tot los creurá
Malament s' enredará.

—

Dels llibres lo que t' convé
Pren tant sols, y fesho bé.

—

Tingas llibre de cultiu,
Mes no fassas tot quant diu:
Aplicar tant sols deurás
Lo que convinga á ton cas.

—

En mans d' un lector prudent
Lo llibre es gran instrument:
Mes may se deu copiar
Sens primer reflexîonar.

—

No deixes lo bon costum
De novedats per lo fum.

—

Sols aquell pot innovar
Que pérduas pot soportár.

—

Reformem poch á poquet,
Dirá lo Pages discret,
Que reformar lentament
Es molt sabi manament,

Com tambe es gran rucaldát
No mostrars' hi disposát.

—

No t' ocupes d' inventar
Pensa, sí, en perfeccionar.

—

En cultiu l' experiencia
Equival á molta ciencia.

—

Ciencia de localitat
Lo cultiu sempre es estát.

—

Si fas un experiment
Feslo be, y degudament.

—

Si vols evitar lo plet
Arrenda ab acte ben fet.

—

No estalvies del Notari
Per sos actes lo salari.

—

No arrendes pas heretat
Sens fer acte hipotecat;

Ab escriptura privada
Pot ser cosa embolicada.

—

Fuig, ó Pages, de tot plet
Com de sembrar sens gorét.

—

Si vols comprar heretat
No hi vajas precipitat,
Clima, terra, exposició
Deu fixâr l' atenció.
No judiques pel color
De las terras lo valor.

—

En terra galta penjant
No hi esmerses molt *arjant*.

—

Cami que tens al costat,
Tinchlo sempre en bon estat.

—

Si terras tens prop de riu
Te cal fer sempre l' ull viu;
Que una trista cunillera
Fa perdrer la mota entera.

Quant l' amo salta del llit
Ja tot va mes expedit:
Quant va fora l' heretat
Tot en ella es descuidat.

—

Pages de Festas-majors
Se fa pobre entre ls' Senyors.
Pages de fira y mercát
Jamay será acaudalát;
Puix á mes del molt gastar
No podrá ben conrouár.

—

D' heretat que no veurás
Petita renda traurás.

—

Quant l' amo va á l' heretat
Deixeho tot ben observat:
Apunte molt per escrit
Si 'n vol traurer bon profit.

—

Sempre que l' amo voldrá
L' heretat millorará.

—

Qui descuida l' heretat
Prompte se veu atrassat.

—

!Oh com es bona femada
Del amo la trapitjada!

—

No vullas del masover
Traurer mes del que pot fer;
Puix essent massa exîgent
Los dos ireu malament.

—

La gent y lo bestiár
Junt al fems no deu estár;
Que si per tots vols salut
Apartar deus tot quant put.

—

Si en lo camp l' aigua s' embassa
Fes que no hi estiga massa.

—

Pel patrimoni cuidar
Qui ho entenga deus buscar:
!Quant y quant procurador
Sols es un recaudador!!!

Al Pages qu' está ociós
Teniulo per viciós.
En masia ben montada
May la feina es acabada.

—

Si ton be vols millorar
Tu mateix te l' deus menar.

—

Per medi d' arrendaments
No esperes milloraments;
Milloras y masover
Amistat no solen fer.

—

Ans de mes terra comprar
La que tens deus millorar.

—

Si en cultiu vols ser primer
Sens las ciencias no ho pots fer:
Mes be lo pots millorar
Sens las ciencias saludar,
Sens ser Botánich, ni Físich,
Ni Geólogo, ni Químich.

—

No deixarás perdrer res,
Tot á la terra útil es.

—

Societats d' agricultura.....
Res millor per la cultura.

—

Lo Pages no es respectat,
No unintse en societat.

—

Cultura y fabricació
Viscan en bona unió,
Si empero hi ha competencia,
No es dubtosa la sentencia:
Lo fabril, lo industrial,
Deu cedir á lo rural.

—

No hi ha producto major
Quel' que dona l' llaurador.

CAPITOL II.

CULTIU.

Be á son país servirá
En cultiu qui avansará.

—

Procura ab bona cultura
Si cullita vols segura.

—

Pages, sempre cullirás
Segons com cultivarás.

—

Dotse porcas ben llauradas
Ne fant vint d' esgarrapadas. (1)

—

(1) *Porca* se anomena en lo Ampurdá la llengua ó faixa de terra compresa entre dos regas, ó rega y caball, en que se subdivideix lo camp pera sembrar. Es de tres

¿Vols ser en cultiu entes?
Fes pregunta á tot Pages.

—

Es ofici molt dolent
Lo cultiu per lo imprudent.

—

Qui del clima prescindeix
Son influxô no coneix.

—

Qui sa terra depaupera
Prompte se queda enderrera.

—

Femant be, llaurant millor,
Serás bon cultivador.

—

Cada aucell se fa son niu,
Cada camp vol son cultiu.

---

passos de ampla. En altres territoris de Catalunya es una mesura agraria major.

La paraula *Porca* era ja coneguda dels agricultors romans, be que ab distinct significat. Lo explica *Varron* llib. 1 cap. 29.

Lo cultiu del *Menestrál* (1)
Observéulo, que bé ho vál;
Si s' donés á l' heretat
Altre fora el resultat.

—

De ton camp sempre traurás
Segons com lo menarás.

—

En lo camp depauperát
Lo cultiu sia esmerát.

—

No deu la terra menar
Qui no la vol ben cuidar.

—

(1) En lo Ampurdá se dona lo nom de *Menestrál* al cultivador que mena pessas de terra insuficients per constituir una heretat. Mahul diu que aquest cultiu es lo mes rich y fecundo de tots, y que no se deu cambiar en los punts ahont la naturalesa ha afovorit la sua naturalisació. No deixa empero de tenir sos inconvenients.

Jamay la bossa umplirás
Mentres lo camp cansarás.

—

A la terra y bestiar
Jamay los deus fatigar.

—

Si d' hibern perts lo cultiu
Proba las plantas d' estiu.

—

No conve que molt gran sia
Pel bon cultiu la masía.

—

No deus res estalviar
En camp que vols cultivar.

—

Lo traball precipitát
No dona bon resultat.

—

Qui mal cultiva la terra
A son país fa la guerra.

—

Bon cultiu es profitos
Mes excedirs' hi danyos.

Finalment en lo cultiu
Tot es sempre relatiu.

TERRAS.

No basta l' analisar
Per lo terreno probar;
L' estudi del llaurador
Es l' análisis millor.

—

En terra un poch argilosa
De blat cullita abundosa.

—

En terra que sia grassa
No temes gastari massa.

—

Terra es de mala ventura
Si s' fa ab pluja massa dura.

—

Forment en terra argilosa,
Ségol en terra arenosa.

—

INSTRUMENTS.

No fará bona llaurada
Qui no tinga bona arada;
Aplíca-ho discretament
A tota lley d' instrument.

—

Sempre ab instruments millors
Millors serán tos labors.
Forts, sensills de bon maneix,
L' us que s' en fa ls' requireix.

—

Qui detesta instrument nou
Sens exâmen, es un bou,
Com també es un gros badell
Qui sens motiu deixa l' vell.

—

No sia per tu aplicat
Instrument que no es probat.

—

No digas mal de l' arada
Si encara no l' has probada;

Que 's de tontos bescantar
Lo qu' encara han d' ensajar.

—

Lo qui sembra ab sembradora
Diu que adopta gran millora.

TRABALLS.

L' abono sens lo llauró
No basta á l' explotació.

—

En seguida del segár
Ha de ser lo rostollár.

—

Qui no llaure quant podrá
No ho fará pas quant voldrá.

—

Qui desprecía sahons
Se queda sense llaurons.

—

Mes te val jaurer al banch
Que llaurar quant hi ha fanch.

—

Quant la terra no tè humór
No t' hi acostes, llauradór,
Sí empero en terra arenosa;
Y deus ferho en la gramosa.

—

Quant la terra es molt gelada
Deixa reposar l' arada.

—

Esclafarás la terrossa
Sobre tot si t' queda grossa,
Puix lo camp que 's ben llaurát
Deu quedar desmenussát.
Ho pots totalment lograr
Per medi de lo rasclar.

—

Lo rascle es gran instrument
Quant s' usa discretament.

—

Quant la terra engrunarás
Bè á las horas llaurarás.

—

No fassas pas las llauradas
Que sian massa apropadas;

Deus á la terra deixar
Que s' puga atmosferisar.
Y s' deu girar l' argilosa
Mes sovint que l' arenosa.

—

La terra que vols sembrar
Pam y mitj deus ramenar.

—

En un jorn farás llaurant
Mes que vint homes fangant;
Mes cregas que una fangada
Val molt millor que l'arada.

—

Abans lo camp de fangar
Son fondo te cal mirar;
No fos que anasses prenent
En lloch del bo lo dolent.

—

La terra ves triturant,
Que axis la vas preparant.

—

En terra ben preparada
Cullita casi arribada.

ABONOS. (1)

Lo bon cultiu en tot temps
Reclama copia de fems.

—

Sols doblanthi la femada
Sovint se dobla l' anyada.

—

Sembrar poch y molt femar
Regla es que deus aplicar.

—

No cregas prou abonada
Terra una volta femada,
Com cap bestia engreixarás
Tant sols ab un bon repás.

—

Sols alló deurás sembrar
Que hajas pogut ben femar.

---

(1) Sobre los abonos hi ha capítol expres, y es lo tercer; aqui sols se n' parla per incident, y com part integrant del cultiu.

Tal cullita que s' esguerra
Dona profit si s' enterra.

MUDAR LA SEMENT.

No t' diré resoltament
Cada any muda la sement,
Sí empero iré encarregant
Que 's mude de quant en quant.

—

Si culls brut, ó mirgulat,
La sement muda aviát.

ALTERNAR.

Qui lo camp fa reposar
Es perque no l' sab menar,
Las cullitas alternant
Va la terra reposant.

—

Cansa lo camp promptament
No mudarli la sement.

—

Per las plantas alternar
Las arrels poden guiar,
Verticals y tuberosas
Alternen ab las fibrosas. (1)

—

Gran profit en cultivar
Troba qui sab alternar,
Puix va lo sol millorant
Qui ab judici va alternant.

—

Cull espés, tot sembrant clar,
Lo qui sab ben cultivar.

—

La sement massa enterrada
Queda dins terra afogada;
Si empero la colgas pas
Tot aucell ne fa repás;

---

(1) Arrels verticals son las ques fican perpendicularment dins la terra com los naps, rabas etc.: tuberosas las que forman un cos carnós, sólido com las trumfas: las fibrosas son las que se componen de varios fils mes ó menos gruixuts, com las del blat.

Tres pulgadas sobre l' blat
Es un medi ben trobát.

—

No sembreu sense goret
Puix si ho feu teniu mal plet.

—

En sembrar ser primerench
Consell es, que per bo vench.

—

Lo goret no ha de purgar
Si l' camp no s' deixa embrutar.

—

Quant es la sembra tardana
Sol la cullita ser vana.

—

Sent la terra preparada
No retardes la sembrada;
Mes que no tingas sahó
No passes de la tardó.

—

Quant l' hibern es arribát
Lo blat deu ser arrelát.

—

XARCOLAR Y TENIR LO CAMP NET.

Lo diner del xarcolar
No l' vullas estalvíar.

—

No t' reque lo dineret
Per deixar lo camp ben net.

—

Si ton camp es brut de gram
Arrenca l' de pam en pam.

—

Persegueix tota mala herba
Ans no n' surta una caterva;
Enterrantla ans de florir
Ja la farás sucumbir:
Y alterant bè lo cultiu
Rarament hi sobreviu.

—

No tornes á fer lo blat
En lo camp acugulát:
Si n' vols veurer ton camp net
Deix 'hi alguns anys l' esparset.

PASTURAR LOS BLATS.

Quant los blats fas pasturar
No deixes de vigilar:
Passe lo ramat seguit;
Sino, mes dany, que profit.

SEGAR.

Ans no resolgas segar
Be l' espiga deus mirar;
Lo qui hi va precipitat
Cull lo gra molt mirgulat,
Qui emperò s' queda enderrera
Pert sempre alguna quartera.

—

En segar ser diligent,
Aprofita tot moment.

—

Deixa sempre ben granar
Lo blat que vullas sembrar.

—

BATRER.

Molt de gra estalviará
Qui be ab la pedra batrá; (1)
Puix batrer ab eugassada
Pitjor feina y mes pagada.

---

(1) No es possible fer aqui ab la brevedat que se requireix una cabal descripció del trill recentment conegut en est país y distingit ab lo nom de *pedra de batrer*. Diré donchs solament, que es una pedra en forma de cono truncát, de llargaria tres pams y mitj, y qual basa major tè quatre pams y mitj de diámetro, y la basa menor quatre, guardant ditas basas un poch de convexîtat. Estas midas poden ser un poch majors, pero en sa proporció estriba gran part de la soltura ab que marxa la máquina y del resultat de la sua operació. Está ficada dita pedra dins un bastiment de fusta de la correspo- nent gruixaria, al qual está unida per dos ferros que surten dels dos centros de sas basas cosa de uns tres quarts, de manera que

Sens que s' puga prescindlr
Del temps que cal invertir
Esperant que arribe el jorn
De batrer, segons lo torn,
Al pas que qui pedra tè
Bat sempre que li convè;
Ab estalvi de diners;
Sens desordre de brassers.

---

vage girant dintre dit bastiment al arrastrarlo per sobre las garbas estesas, que forman circuls concéntrichs, un parell de mulas, caballs ó bous, que se enganxan en un timó que surt de dit bastiment, y los quals partint del centro de las garbas fan descriurer á la pedra una línea espiral. La pressió que exerceix dita pedra rodant sobre las espigas fa surtir lo gra.

Esta máquina agrícola dona excel-lents resultats y proporciona grans economías; está generalisada en lo Rosselló de Fransa, y va cada any guanyant novas eras en est país, á pesar del fatal *no va pas be* dels que judican de una cosa sens péndrerse la pena d'exâminarla qual se deu.

CAPITOL III.

ABONOS.

L' agricultura en tot temps
Guarda relació ab los fems.

—

No temas veurer cansada
Terra que s' mene abonada.
La terra no s' empobreix
Mentres lo fems l' enriqueix,
Mes prompte dirá de no
Si tè lluny lo femaró.

—

Si no femas l' heretat
Serás pobre, y aviát;
Que sembrar sens abonar
Es mitja anyada llansar.

—

Sens fems jamay bona terra,
Ab fems lo fruit no s' esguerra.

—

Sense bestias no hi ha fems,
Y sens femar perts lo temps.

—

No se cull per lo sembrat
Sols se cull per lo femat.

—

Si la farina fa l' pa
Sols lo fems dona lo gra.

—

Si cal bestias per llaurar
Tambe en calen per femar.

—

Si tens petit lo femer
No fassas gran lo graner.

—

Un cap gros de bestiar
Sis cortons sols pot femar: (1)
Deu ovellas, ho se prou,
No feman pas mes que un bou.

(1) Mesura agrária del Ampurdá que equival á vessana y mitja; la vessana real tè nou centas canas quadradas, y de estas se parla.

Ab lo fems tot anirá,
Y sens fems res te vindrá.

—

Una femada excessiva
Sens dubte fora nociva,
Mes est defecte sè bè
Que en aquest país no s' tè.

—

Los abonos variats
Com dels camps las qualitats:
Si dos lleys de terras tens
Divideix tambe los fems.

—

Quant las corts netejarás
Bè los fems conduhirás.
Nols deixes pas escampats,
Al contrari apilonats.
Sa pila fes ben formada,
De tots çostats ben tallada.
Si estreta ó baixa la fas
Los suchs millors perderás;
Puix plujas, vents, sequedats
Deixan los fems dissipats.

Qui l' femer á l' ombra tè
Sens dubte lo tracta bè.

—

Si lo fems vols ben pudrit
Tinchlo sempre un poch humit.

—

Per tenir bè lo femer
No t' reque algun gasto fer:
Es posar diner á guany
Que reddits dona en tot any.

—

De mesclar las terras bè
Gran ventatje ne prove;
Puix d' abonos lo primer
Las terras poden ben fer.

—

De terras lo trajinar
Vol saberlo calcular:
Arena en camp argilós,
Argila en camp arenós.

—

Entre arenas la del mar
Mes riquesa deu portar.

Quant l' argila vols usar
Poch á poch hi deus anar;
Fesho en hibern y tardó,
Guardant'hi precaució.

—

Ab terra sota del jas
Molt los fems aumentarás.

—

Qui margas tè y no aprofita
No sap pas lo bè que s' quita. (1)

—

Ans la marga d'emplear
Fesla bè atmosferisar;
Y ans en gran no l'usarás
En petit l'ensajarás.

---

(1) La *marga* es una terra calissa, efervescent ab los ácidos, mes ó menos blanca, mes ó menos compacta, casi sempre pulvurulenta y depositada en lo interior de la terra. Axis la defineix lo Professor Arias anyadint ab molts altres agrónomos, que quant es perfecta tè en ella l' agricultura un tresor. No obstant pèl comú dels nostres cultivadors será axó una especie totalment nova.

En certs camps lo formigó
Val millor que l' femaró:
Si hi ha arrels, ó son humits,
Pot donar molt grans profits.

—

Es ab frecuencia la cals
Abono dels mes cabals;
Si hi vas á la babalá
Mes mal que bè té fará.

—

Lo guix tambe es profitós
Y á prat vell torna abundós;
Sent d' herba leguminosa
No s' abona ab millor cosa.
Fes que s' hi vaja sembrant
Quant pluja está amenassant,
Y si ho fas en la tardor
Tén' trobarás molt millor.

—

Lo fanch del rech escurát
Deu ser ben aprofitát:
Y la pols de carretera
Tambe aumenta la femera.

Tot resíduo vejetal
Dels fems aumenta l'caudal,
Y es abono que excel-leix
Y al animal no cedeix.

—

De las bassas l' inmundicia
No desdenyes per bruticia:
Si t' repugna sa fetor
Pensa que tè molt valor.

—

Dels aucells los excrements
Son molt bons, mes son ardents.

—

Las femadas del rossám
Vajan pudridas al camp,
Las que empero dona l' bou
No tardan en serho prou.

—

Es l'andá en la tardó
Un suplent del femaró (1)

---

(1) Per *andá* se coneix en est país lo cercát, que forman ab cledas ó ab estacas y

Y l's orins sempre han estat
Los millors fems del ramat.

---

reixats de cordas los pastors, pera tancar de nit lo ramat en los camps, á fi de femarlos ab la permanencia de est dins ells. Es aquest un medi molt económich de femar los camps distants de la casa ó de difícil accés per las carretas. Es generalment mes útil en los terrenos lleugers, y aprofita mes quant la terra está seca, que quant es massa humida.

Es tambe mes ventatjós lo andá en la tardor que en lo estiu, perque en la estació ardent se dissipa prompte la orina, se secan los fems, y perden molt de la sua eficacia.

Semblant sistema es combatut per respectables agrónomos, y aplaudit per altres.

Importa sempre en sí una pérdua en la massa dels abonos, que podrian obtenirse dins lo corral.

En quant á la influencia que aqueix medi de estabulació ambulant pot tenir sobre la salut dels ramats, subjecto á la meditació dels veterinaris y cultivadors, si el *mal de melsa*, que desola nostres ramats, pot atri-

Lo fems del porch lo pitjor
Tal diu ques; tal lo millor:
Exìgeix ser aplicat
Despues que haja fermentát.

---

buirse en gran part á la permanencia del bestiar sobre la terra abrasada en la época del major calor.

Dit *mal de melsa* no es altra cosa, que una apoplexìa ó excés de sanch, que se acumula en la melsa, pero ab carácter verdaderament carbunclós: y ¿no seria molt propi pera fer pronunciar tan terrible y funesta malaltía, que tria las millors bestias y las mata ab la major promptitut, lo calor de que s' deuhen impregnar jayent sobre un sol ruent? He ohit de un distingit propietari de est país, que ha impedit lo progrés del mal en son ramat, ab sols trasladar lo andá de un camp arenós á un de frescál. Aquesta observació abonaria las mevas humils indicacions. Me hi he detingut, desitjós de estalviar moltas llágrimas als nostres cultivadors. Ja sé que generalment los corrals de est país no son propis pera proporcionar al bestiar la

Dels arbres no perdas fulla
A menos que l' vent ho vulla;
Estenentla antes per jas
Millors fems no trobarás.

—

Si l' camp pots cubrir de llot
Té fas rich del primer bot.

—

Las plantas que has enterrat
Molt de fruit t'han reportát.

—

Los solatjes dels estanys
Procuran tambe molts guanys.

---

fresca que desitjan en las nits del estiu; pero axó tè remey, y vindrá est quant los propietaris se ocupen degudament de la agricultura ab ventatja propia y en benefici general; entre tant res mes fácil que guardar la precaució de fer que lo ramat passia las nits de la canícula en los terrenos menos ardents, reservant los que ho sian mes pera las nits de la tardor.

Poca sal, mes no es barata,
Tambe estimula la mata.

—

Dels fems que dona l' Blanquer
Un us prudent se deu fer,
Gastat sol es astringent,
Mesclat no va malament.

—

No deus lo fems traginar
Fins que l' pugas enterrar.

—

Pert molt en sa qualitat
Si en femarons es deixát:
Y n' obstant res mes en us
Que cometrer tal abus.

—

Femada de fems enter
Sols en hibern se deu fer.

—

En camp, que sembres de blat,
Port' hi lo fems ben passát.

—

Sense bestias, en cultiu,
No fareu ni la viu-viu.

—

Qui tindrá molt bestiar
Lo seu bè podrá aumentar,
Mes qui s' fixe sols en grans
Podrá fer petit avans.

—

Deus donar al bestiar
Dintre la cort lo menjar,
Si l'envias á la closa
Femarás molt poca cosa.

---

coneixer la utilitat de las trumfas, pa ab que la Providencia ha mort la fam dels pobres, y qui mes contribuí á propagar en las riberas del Ter la llavor de la userda (medicago sativa. Lin.) Reina dels prats com la anomenan molts agrónomos.

Son nèt D. Joaquim de Romá, Diputat á Corts per esta provincia, se afana actualment en remourer los obstácles que se oposan á la major prosperitat del país, ja empenyantse en que se facilite la extracció de sos caldos, ja promovent la construcció de carreteras, ja

Bestia en closa mantinguda
Tè la femsada perduda.

—

No dones al bestiar
Cada volta molt menjar,
Poch, sovint y variat,
Si l' vols veurer engreixat.

—

Es dócil é intel-ligent
La bestia ab bon tractament.
May tindrá bon animal
Lo qui sol tractarlo mal.

—

Quant la bestia molt traballa
No li planyias gra ni palla.

---

procurant que sian nostres camps resguardats de las inundacions que los desolan, ja en fi mostrant plenament que la sanch de son abi y de son pare segueix en ell inflamada á impulsos del verdader patriotisme y de la filantropía.

Tolere-se aquesta lleugera interrupció, y sia lo lector indulgent ab qui se la ha permesa pera prestar tribut á la memoria de bons serveys agrícolas de sos ascendents.

No presses may lo caball
Ni pujant, ni costa avall,
En cami pla, sí, podrás,
Avansar tot quant voldrás.

—

Quant l'euga vols fer cubrir
Un bon pare has d'escullir;
Que l's caballs solen del pare
Pendrer mes que de la mare.

—

Ensenya un observador,
Que al pare en lo exterior
Tot domestich animal
Semblansa tè mes cabal;
No t' reque donchs mes gastar
Per millor pare trobar.

—

L' abaurall no perdrás pas
Mentres al porch lo darás.

—

No tries, que net ó nó,
Tot engreixará al bacó.

—

Ribera en sec no tè peix,
Y ab sola aigua l' porch no creix.

—

Quant tingas al bou malal
Avisa un bon Menescal:
No t' fies del Curandero
Que sol ser papa-dinero:
Si aquell erra estudiant
Mes errará un ignorant.

—

Un gran bè l' Gobern faria
Fomentant l'Albeiteria.

—

La sal á tot bestiar
Acostuma molt probar.

—

Ton parell may deixarás:
Ab ell sempre llaurarás.

—

Ans no compres bestiar
Mira que podrá menjar:
Y procura l' mantenir
Sens de l' estable sortir.

Pensa bè que l' bestiar
No pot viurer de captar.

—

La bestia ben mantinguda
Ab poch temps fa correguda.

—

Qui bè cuida al bestiar
La bossa fa ben sonar.
Qui empero l' tè descuidát
Se veu prompte arruínát.

—

Tingas cuidado en criar
Tota lley de bestiar;
Puix si l'un no tè valor
L'altre s' pot vendrer millor.

—

Sémbre-se per recullir
Per tot quant cal mantenir.

—

Ans de vendrer bestiar
Procura l' sempre engreixar,
Puix lo greix podrá cubrir
Defectes que sol tenir.

No s' troba caball ni vaca
Que no tinga calca taca.

—

L'ull del amo al bestiar
Engreixa ab menos menjar.

—

Bestia que l'amo no veu
Mes sedeja del que beu.

—

Qui no enten en bestiar
No n' vaja pas á comprar.

—

Comprar bè vol cert talent
Que no es comú á tota gent.

—

No cregas al venedor,
Que sol ser enganyador.

—

Milloras en bestiar
Deuhen pèls prats comensar.

—

CAPITOL V.

PRATS.

Sens prats no hi ha bestiar,
Y es per demés cultivar.

—

Si vols cullir forsa blat
No deixes de fer molt prat.

—

Sembrant menos per fer prats
Millors serán tos sembrats.

—

Lo prat al camp dona aument
Com al home l' aliment.

—

Si mal'herba menja al blat
De ton camp ne deus fer prat,
Puix si nét lo vols tenir
En prat lo deus convertir.

—

La terra de blat cansada
Fenthi prat s' es reposada;

Que ab pochs anys tè restaurat
Lo prat tot camp dessucat.

—

Del conrou una meitat
Pots destinar pera prat,
Lo ters tant sols pot anar,
Lo quart no pot sufragar.

—

Com pitjor terra tindrás
Mes per prat n' ocuparás.

—

De tot camp s' en pot fer prat
D' una, ó d' altra qualitat;
Puix l'herba millor que l' grá
Sens dubte t' reixirá.

—

Tot Pages prats se pot fer
Sens gastarhi molt diner;
Y ha de ser desgraciat
Lo qui no tindrá pas prat.

—

Abans de l'herba sembrar
La terra deus preparar,

Deixantla ben travessada
Ab una y altra llaurada.
Deus donarli cinch llaurons
Si l's prats vols tenir ben bons.
Y ans la sement no hi darás
Femar tambe la deurás.
Com no la cal molt cubrir
Del rascla té deus servir.

—

Si l' prat es de regadiu
Del nivell no prescindiu;
Puix estant ben nivellat
Ab poca aigua es mes regat.
Fent los quadrats ben iguals
Son los traballs mes cabals.
Quant l' aigua s' torna espumosa
Senya es que 's massa abundosa;
Prompte la cal retirar
Deixant la terra orejar.

—

Tindrás un rech de desguás
Per quant l' aigua no voldrás.

—

Sent lo riego moderat
No temas massa humitat.
Mes res pitjor per la closa
Que l' que l' aigua hi fassa nosa.

—

Segons tens lo bestiar
Distincta herba deus sembrar,
Que l's gustos no son iguals
Entre distincts animals.

—

Las plantas deus dividir
Per poder milló escullir.
La que s' busca l' bestiar
Procura multiplicar.
La finura y qualitat
Busca bè y la quantitat;
Puix unint los dos extrems
Richs prats tindrás en poch temps.

—

Axó dels prats naturals.
Respecte á artificials....
De cada planta tractar
Fora aqui molt prolongar.

Diré donchs tant solament
Que esperes gran increment
De l' userda, l' esparset,
Del fench y blat de moret. (1)

—

L' herba granada tambè
Sens dubte t' fará molt bè. (2)
Y si naps y rabas fas
Molt bon profit ne traurás.
No los sembres pas plegats,
Millor t' irán separats.

—

Tota bestia engreixarás
Ab bleda-raba si n' fas.

---

(1) Donan los nostres cultivadors lo nom de *blat de moret* al blat de moro que sembran á vol y espés per donar en herba al bestiar. Es farratje molt abundant y apetitós. Tè á mes la gran ventatja de que se obté sens perdrer cullita, y que ve al fi del estiu y en la época del sementer.

(2) Per *herba granada* se enten en est país la cibada dallada quant es mitj palla mitj gra.

Donantli el cultiu que cal
Ja veurás lo molt que val.

—

Respecte á prat natural
Tinch per regla universal
Que 'n volent l' herba espigar
Es quant la conve dallar;
Mes en lo artificial,
Quant es la flor general
Sent d' userda ó d' esparset,
O del fench tan vermellet.

—

Respecte á l' herba granada,
Quant tinga mitj gra, aterrada.
Y en quant als blats de morets
Quant sigan un poch altets.
Bè que estos los pots trencar
A mesura del gastar:
Sian empero aterrats
Abans de ser espigats.

—

Si á l' herba tarda la dalla,
Ja no es herba, sols es palla:

Si tal volta no es com bruchs
Que no la voldrán ni l's ruchs.

—

Cada any prats irás sembrant
Y cada any arrebassant.

—

Terra de nou arrancada
Tè doble y triple l' anyada.

—

En sol que ha tingut bon prat
¡Ja veurás quin hermós blat!

—

Quant tingas l' herba dallada
No deus fer la mitj-diada.

—

Seca ja essent l' entrarás,
Ni un sol moment no perdrás.
Pensa que si s' muda l' temps
De bona herba 'n pot fer fems.

—

CAPITOL VI.

RIEGO.

Plata líquida en lo estiu
Es l' aigua pèl regadiu,
Plata que s' deixa marxar
Per los rius cap á la mar.

—

Mentres los rius no sangrem
Poca terra regarém.

—

Los molins á la cultura
Una lley dictan molt dura;
Donan tres y quitan cent,
¡Vejeu si es poch detriment!
Es cosa en que s' deu pensar;
Cosa es que s' deu arreglar.

—

No penseu que axó vol dir
Que als molins cal destruhir,
Sí, empero, que cal tractarla
De bè á bè y conciliarla,

Y al tossut y sens rahó,
La lley d' expropiació.

—

L' aigua es la sanch de la terra,
Qui li quita li fa guerra.

—

Pèl riego societats.......
Res fareu sent aíslats.

—

Sab molt poch de cultivar
Qui pot, y no vol regar.

—

En lo estiu no regues pas
Ans lo sol post no veurás,
Si empero no pots triar,
En tota hora deus regar.

—

La fulla t' dirá aviát
Si está l' arbre assedegát.

—

Tot lo que trasplantarás
Tot seguit ho regarás.

—

Quede tot ben abeurat
Quant deixe de ser regat.

—

Lo riego en sol argilós
Poch freqüent, mes copiós,
Puix una volta empapat
Conserva molt l' humitat.
Mes en terreno lleuger
D' altra manera ho cal fer,
Com sempre iria absorbint,
Menos aigua, y mes sovint.

—

Va l' regadiu malament
Si no va de fems calent.
Mes axó no t' fassa por,
Puix si ets bon cultivador
Ab lo riego lograrás
Tant quant menjar tu voldrás
Per tenir molt bestiar,
Y tant com vullas femar.

—

Ab terra, aigua, sol y fems
Ets tonto si mal any tems.

CAPITOL VII.

ARBRES.

No hi ha cosa mes hermosa,
Que una arboleda frondosa,
Puix l'arbre ab sa vestidura
Es gala de la natura:
Y en quant á son produít
No n' surtirás penedit.

—

Ans de casa edificar
Lo primer deu ser plantar.

—

Qui molts arbres planta l'any
Se prepara un bonich guany.

—

Qui terras tè prop de riu
No hi deixe de fer plantiu.

—

Terra d' arbres ben plantada
Ja la tens ben ocupada.

Lo Gobern deu procurar
Los arbolats fomentar.

—

D' una ó d' altra qualitat
Per tot s' hi fa l' arbolat.

—

Qui bons arbres vol lograr
Un planter se deu formar.

—

Quant caurer la grana s' veu
Es quant sembrarla se deu.
Mes si es d' arbre delicat
Sia ja lo fret passat.

—

D' estaca se deu plantar
Quant l' ull ja vol reventar.

—

Lo cultiu que l' planter vol
Es tenir molt nét lo sol.

—

Mentres que l' arbre es petit
No l' deixes massa esclarit.

—

En terreno molt sequiu
No hi planteu arbres de riu.

—

Es defecte molt estés
L' arbolat fer massa espés.

—

Dels plantius cal aturar
Tota lley de bestiar.

—

No l' cabriu tant solament,
Tota lley resoltament. (1)

TRASPLANTADA.

Dels arbrès la trasplantada
Feula bè que 's delicada.
Quant mes ampla l' clot farás
Tant millor trasplantarás.

—

(1) ....*Et pecus omne tenendum*, nos diu VIRGILI en sas inmortals GEÓRGICAS lib. 2 vers. 371.

Mentres l' arbre tè la fulla
No l' trasplante qui bè l' vulla.

—

Las arrels respectarás
Quant l' arbre trasplantarás,
Mes si n' tè de magulladas
Déixalas ben allisadas.

—

Las ramas deus aclarir;
Si n' tè massa sol morir.

—

No l' deixes pas enterrat
Gaire mes del que ho ha estat.

—

Quant l' arrel vullas colgar
Bona terra hi deus posar.
La del sobre arreplegant
Bon servey li irás prestant.
La pots un poch apretar,
Mes no massa apisonar.
Si hi posas un poch de fems
Sens dubte que bè ho entens.

—

Tot arbre que 's delicat
Sia en Febrer trasplantat:
Y en terreno fret ó humit
No ho fa abans qui es advertit.

—

Deus esser mes cuidadós
Ab tot arbre resinós:
Quant l' hibern es acabat,
Y en tardor, vol ser plantat.
Si l' vols veurer prosperar
Ni arrels, ni branchs deus tocar.

—

Tant prest l' arbre es trasplantat
Cuida que quede regat.
Y si es prim, un bon tutor
Li fará molt gran favor.
Embardissantlo en seguida
Mes li asseguras la vida.

—

Arbre sovint trasplantat
Poch producto t' ha donat.

—

PODA.

Passat lo mes de Janer
Podrás podar tot fruiter.

—

No hi ha pas molts podadors,
D' arbres, sí, molts destructors.

—

Deixa el branqueix repartit
Lo podador instruít.

—

Dels fruiters, los branchs en fora,
Que 's lo sol lo que l's fruits dora.

—

Vaja á terra l' mamador
Ja l' nom diu que 's xuclador.

EMPELTS.

Fa l' empelt prodigiós
Al arbre bort fructuós.

—

L' analogía busqueu
Dels arbres quant empelteu.

—

Lo fruit de grana no sol
Anar bè ab fruit de pinyol.

—

Es sabut que lo perer
No va bè sobre l' pomer.

—

Sobre bort del mateix tros
Es l' empelt mes profitós.

—

En dos temps pot empeltar
Qui bè ho vulla aprofitar.
Desque ha entrat ja lo Febrer
D' Abril fins prop lo derrer,
Y pèl Juny hi tornará,
Fins lo Setembre ho fará.
Lo clima empero es lo Rey
Que en axó dicta la lley.

—

En lo dia que 's plujós
No empelteu, ni en jorn ventós.

Danya al empelt lo rigor
Tant del fret com del calor.

—

Lo precepte capital
Del empelt, unió cabal
De vasos, tubos, teixits;
Farás que queden units
Los del empelt y patró;
Fixâ hi bè l' atenció.
Ho lograrás facilment
Col-locant exâctament
Los dos libers en contacto;
En axó está tot lo tacto.
Celeritat, limpíesa
Procurat' tambe, y destresa. (1)

---

(1) *Patró* se anomena l' arbre que s' empelta: *liber* es la part mes nova de la escorxa y la mes inmediata á la fusta, per la qual circulan mes principalment los suchs y la saba dels arbres. Los *libers* son los que deuhen correspóndrerse exâctament. Alguns posan tot lo cuidado en que las escorxas del empelt y la del patró vinguian iguals per sa

CAPITOL VIII.

OLIVARS.

Simbol de pau l'oliver
Entre l's arbres lo primer. (1)

—

Ni del fret ni del calor
Vol l' oliver lo rigor.
Ni li plau res extremat,
En sequiu, ni en humitat.

---

part exterior, y axó es causa de que se pérdian molts empelts, perque essent regularment mes gruixuda la escorxa del patró que la del empelt, no coincideixen los libers, y no hi ha comunicació de saba.

(1) *Olea prima omnium arborum est.* COLUMELA lib. 5 cap. 8: lo mateix digué despues ABU-ZACARIA, y posteriorment HERRERA, que son los tres escriptors mes célebres de agricultura, tots espanyols per gloria de nostra Nació.

No lo plantes en fondals,
Millor fruit dona en los alts;
No empero massa exposats
Al furor de tempestats.

—

En lo terreno lleuger
Hi va molt bè l' oliver:
En calcáreo y pedregós
S' hi fa tambe molt hermós,
Y llavors son produhít
Es l' oli mes exquisit.
En lo pingüe s' fa frondós;
Mes en fruit poch profitós.

—

Qualsevol del oliver
Pot obtenir bon planter:
Sos mamadors ben plantats
Prompte son aventatjats.
Un racó net y frescal
Veus aqui tot lo que cal:
Y com de lley ja han pujat,
Cap d' ells deu ser empeltat.

—

Quant es gros l' olivaró
Se deu fer sa plantació.
Ben entrat ja lo Febrer
Podrás comensarla á fer.
Tal escriu que en la tardó;
Axó segons la regió;
Puix en sol fret ó humit
Sería pobre acudit.

—

Lo clot empero obrirás
Quant mes abans tu podrás.
Del centro mes elevat
Son fondo deu ser deixat,
Que l' aigua se apartará
Y l' arrel no pudrirá.
Sia ample com mes millor;
Per excés no tingas por.
L' arrel tambe escapsarás
Una ma entorn del rebás.

—

Luego se deu coronar
Fent que vuit pams puga alsar.

—

Terra pingüe, terragadas
Tingas, si pots, preparadas,
Y emplena ab ellas lo clot
Si vols veurer bonich brot.

—

L' olivaró ja plantat
Al instant sia regat,
Y en los dos estius següents
Tornarhi, si son ardents.

—

De los brots del primer any,
Si se n' trauhen, s' hi fa dany.
En lo segon sols se toca
Lo brot del dalt de la soca;
En lo tercer s' aclareixen
Las brollas y s' reparteixen;
En lo quart quatre branquetas
Ben compassadas, ben netas
Del dintre se deixarán,
Y l' faldat prepararán.

—

Quant se planta un olivar
Líneas rectas deus formar;

Dotse passos medirás,
Mes estret no plantarás.

—

Cal l' oliver escatir
Per ferlo mes produhir.

—

D' escatir l' operació
Exîgeix instrucció.
Busca bon escatidor,
Si pot ser, superior.
Ben podada l' olivera
Se renova tota entera.
Los nous brots, que hi van sortint,
Deus tambe anar conduhint.
No l's toques en lo any primer,
Fins lo segon no ho pots fer;
Llavoras deus aclarir,
Y en l' any tercer repetir.
Sols en lo quart pots triar
Los que per branchs cal deixar.

—

Net d' herbas deus procurar
Sia sempre l' olivar.

Las llauradas repetint
Se pot anar conseguint,
Mes quant l' arbre florirá
Cap arada hi tocará.

—

En tot any de fruit escás
Mes llaurons li donarás.

—

Las socas deurás cavar
Sempre que l' fassas llaurar,
Y bè las netejarás
De las brollas que hi veurás,

—

Despues de haber escatit
Si femas, fas acudit.

—

Terras, fems y terragadas,
Calsobres d' enderrocadas
L' olivar abonan bè;
Terra cuita y boll tambe.

—

La terra cuita ó cremada
Per dos anys sia exâlada.

Lo fems de tot bestiar
Cal de la soca apartar;
Las arrels ja l' buscarán:
No dubtes que l' trobarán.

—

Tot olivar estragat
Ben menat s' es reparat. (1)

—

Dona l' oliva en Febrer
Mes producto que en Janer:
No falta empero qui ho nega,
Jo no sé qui ho ensopega.

—

Tambe hi ha autor que preté
Que si l' oliva s' cull bè
No batentla, sino á má,
Cada any cullita hi haurá. (2)

---

(1) En retornando sobre él el retorna sobre sí y de viejo se hace nuevo, de enfermo sano, de estéril fructífero, de seco verde. HERRERA lib. 3 cap. 35.

(2) La oliva aporreándola se daña mucho, que le quitan lo nuevo y ternecico on-

Jo no sé si tant seria,
Mes gran ventatja hi hauria
En tractar l' arbre millor
Del que l' tracta l' batedor,
Que deixa cobert lo sol
De tant de brots que fa dol.

—

L' oliva deu ser premsada
Tot seguit d' arreplegada.
Qui la deixa molt cobar
Dolent oli vol menjar:
Y molt pert en qualitat
Sens guanyar en quantitat.

—

Es error, que raje mes
L' oliva quant cobada es:
Com sentho es mes apretada
N' entran mes en la quilmada,

---

de lleva el fructo, y á esta causa no llevan todos los años igual fructo, porque un año crian rama y otro dan fructo, y llevan mucho menos que llevarian si no las aporreasen. Herrera lib. 3 cap. 35.

Que axis quant se vol cullir
Millor se pot escullir.
Lo vinyader avisat
Vol mes d' una qualitat,
Quatre ó cinch li bastarán
Mes lo perjudicarán.

—

Dins lo clot amurgunat
Quede lo mallol posat.
Qui empero planta á parpal
Deu deixarlo vertical.

—

Lo plantiu fet ab parpals
Ja s' fa bè y ab menos rals.
Mes del que s' fa á peu de ruch
Se n' trau mes prompte lo such. (1)

---

(1) Se diu en est país que s' planta la vinya *á peu de ruch* quant se obra un clot pera cada mallol, y se col-loca est dins ell amurgunat. En terreno que no presente obstacles extraordinaris dos homes ne plantan 200 cada dia, ne he vist plantar no obstant mes en una heretat de ma casa: á parpal

Si empero s' fa á vall obert
Es lo plantiu mes complert. (1)

—

Quant mes gran lo clot farás
Mes vigor al brot darás.
De terra atmosferisada
Sia la planta colgada:
Podrás ferho facilment
La del sobre anant prenent.

—

Quede l' mallol apretat,
No pas massa apisonat.
Y si l' terreno es humit
No ho fa abans qui es advertit.

---

s' en plantan bè 500 per un home y una dona, puix basta valerse de estas pera ficar los mallols y recatxar, ab qual última operació deu procurarse no perjudicar als ulls del sarment.

(1) A *vall obert* se planta quant s' obra un vall ó excavació seguida y estreta, ahont se col-locan los mallols, tornantse luego á cubrir la part que deu quedar soterrada.

Per los mallols escapsar
D' estisora deus usar.
Los que podan tambe ab ella
Tant bè ho fan, que 's maravella.

—

Qui vinya en pla vol plantar
Plante que s' puga llaurar.
Las tiras deuhen distar
Mes de deu pams per llaurar:
Y quant millor es lo sol
Major la distancia vol.

—

En país que sia fret
Posau lo cep mes estret,
Si empero l' clima es calent,
Plantant ample se tè aument.

—

Ans de la vinya brotar
Es quant la cal cultivar.

—

Llaurar la vinya brotada
Fa mes mal que pedregada.

—

Per cavar y majencar
Deus la sahó aprofitar.

—

La vinya que 's descuidada
Prompte será arruínada.

—

A mallol del any plantat
Deus menarlo molt cavat.

—

Si del gram deixas fillols
Sufrirán molt tos mallols.

—

Al podar en los fondals
Deixarás los ceps mes alts.
La terra que va baixant
Ja los anirá enterrant.

—

Quant lo sarment vols podar
L' ull en fora deus deixar,
Si va en dintre ó pèl costat
Queda lo cep mal armat.

—

CAPITOL X.

HORTICULTURA.

Qui l' hort ben provist tindrá
Molt de pa estalviará.

—

Trumfas, llegums y verduras
Estalvían grans multuras.

—

Traball, saber, aigua y fems
D' horticultura elements.

—

En horticultura al art
Deu concedirse gran part.

—

L' hortelá poch instruít
Prompte l' terreno ha empobrit
Si empero bè ho dirigeix
Tot produhint l' enriqueix.

—

Tè l' horta necessitat
Del cultiu mes esmerat.

Si en l' hort arbres vols plantar
Nols pots massa aproxîmar
Trenta pams, sent ben podats,
Deuhen estar separats.

—

Terra molt desmenussada
Exîgeix tota sembrada.

—

Fems molt nets y repudrits
Serán per l' hort escullits.

—

Tota mata trasplantada
Al instant quede regada.

—

Si no t' fas pas lo planter
Deurás gastar molt diner.
Sía en hibern abrigat,
Y en lo estiu ben refrescat.

—

CAPITOL XI.

CONSTRUCCIONS RURALS.

Fes casa per ton estat
Y conforme á l' heretat.

—

Sols qui tè diners de sobras
Sens menester pot fer obras.

—

Evitar tot luxô cal
En lo edifici rural.
Mes ab gust tot ho deus fer
Sens que coste mes diner.

—

Sia la casa capás,
Sólida, y bè la farás.

—

No esperes salubritat
En casal poch orejat.

—

Bona aigua deus procurar
Dintre la casa lograr.

Lo graner no sia humit,
Res que senta á resclusit,
Sia fresch y ventilat,
Sia gran y resguardat.

—

Deu graus de temperatura
Pèl celler la mes segura.
May lo sol hi deu entrar,
May res hi deu ressonar.

—

Lo trull net, fora peresa,
Que l' oli vol limpiesa.
Y per mes que t' semble estrany
En ferho tindrás bon guany.

—

Si un lloch fas pèls instruments
No tindrás tants detriments.

—

Lo paller cal apartar
Per son perill evitar.

—

En las corts lo bestiar
Comodament deu estar:

Fesli bona habitació,
No deus fer una presó. (1)

—

Com lo porch ama furgar
Sa cort deus ben empedrar.

—

Un bon quarto en l' heretat
Fassas l'amo reservat.
La veurá molt mes sovint
Si no hi deu estar sufrint,
Y quant mes ell la veurá
Major profit ne traurá.

—

(1) Una de las cosas que ab mes urgencia reclaman reforma en est país son las corts y estables: no es possible mentres no se milloren adoptar un sistema de estabulació que proporcione als animals alimentarse millor, y als cultivadors aumentar la massa dels abonos, que tant convé tenir en la major quantitat possible, puix los requireix en gran copia lo dilatat de nostres camps.

ERAS. (1)

Qui bona era vol tenir
Aplanarla bè procura
Y ab pisó y argila dura
Deu ferla ben enfortir.
Que l' herba no hi puga eixir
Ni l' obria del sol l' ardor:
De no, veurás ab dolor
Mil pestas entre ton gra,
Y ni lo garbell podrá
De blat net ferte senyor.

---

(1) Se abandona aqui lo metro seguit fins ara, en obsequi al sublime cantor del cultiu, al inmortal VIRGILI, de quals GEÓRGICAS en los versos relatius á las eras son traducció literal las dos següents décimas, que vertirem al nostre idioma pera insertarlas en lo *Bien del país* fa ja molt temps.

Si deixas toba la terra
La rata prompte hi fa niu,
Lo talp sens ulls tambe hi viu,
Mil cucas t' hi farán guerra.
Tanta immundicia desterra;
Persegueix lo lleig gripau
Fent que no trobe catau;
Evita quissó y formiga
Que t' robará molta espiga
Per proveír son palau. (1)

---

(1) La *pedra de batrer* de que se ha parlat anteriorment requireix en las eras una superficie plana ó millor inclinada un poch desde lo centro á la circumferencia. En dit centro deu clavarse á flor de terra una pedra ab un forat quadrat ahont se puga ficar un peu dret, al qual se va rutllant la corda que dirigeix la línea espiral que descriuhen los animals al arrastrar la pedra.

CAPITOL XII.

ADMINISTRACIO.

L' economía es tresor
Que t' fará mes rich que l' or.

—

Que sols dos rendas tenía
Caton Censor escribía:
La primera cultivar,
La segona estalviar.
No vullas ser comprador,
Deus sempre ser venedor
Anyadía l' sabi antich,
Y lo mateix aqui t' dich. (1)

—

Si no s' guarda economía
No prospera la masía.

---

(1) *Patrem familias vendacem, non emacem esse oportet*. M. Porcius Cato. De re rustica cap. 2.

Sens bona administració
Va molt mal l' explotació.

—

Los comptes de son cultiu
No fa bè qui no l's escriu:
Los cal sovint repassar
Y sobre d' ells calcular. (1)

—

Sens ordre y activitat
No esperes prosperitat.

—

Traball sens estalviar
No basta per avansar.

—

Economía y prudencia
Té deslliuran d' abstinencia.

—

Qui en tot dia vol gastar
En tot dia deu guanyar.

---

(1) No hi ha pas bona agricultura ab mala administració, ni bona administració ab mala comptabilitat. ROYER.

La butxaca furadada
No pot ser acaudalada.

—

No sempre podrás guanyar,
Pots, sí, sempre estalviar.

—

L' hasendat enderrerit
En lo camp s' es enriquit.

—

Quant la junta es acabada
No deixes fora l' arada.

—

Si l' eyna vols conservar
No la deixes de desar.

—

Eyna que está á l' inclemencia
Va perdent la resistencia.

—

Cada cosa en son local,
Que axis se troba quant cal.

—

En jorn que no pots llaurar
Tota eyna deus arreglar.

La fusta al oli pintada
Tè molt mes llarga durada.

—

Lo Pages que 's ben casat
No sab lo bè que ha trobat.

—

La dona en una masía
Ningu sab lo que estalvía.

—

Qui camps compra sens *arjant*
Se fa pobre tot comprant.

—

La esteva no deus fiar
Al qui no sapia llaurar.

—

Qui per sa culpa pert l' ou
Pot tambe perdrer un bou.

—

Guarda bè una bona arada
Que no vaja á la llaurada;
Quant l' una s' espatllará
L' altra disposta estará.

—

Tenint-ho tot sempre apunt
Tot se pot fer en son punt.

—

Pert en un jorn lo deixat
Lo que en vuit haurá guanyat.

—

No remetias á demá
Lo que avuy fer se podrá.

—

Qui s' vulla son bè menar
Constantment deu vigilar.

—

Qui no hi veu per tot costat
Mal menará l' heretat.

—

Lo Pages poch cuidadós
Sempre fou menesterós.

—

Pages amich del hostal
S' encamina al hospital.

—

No s' emplena la butxaca
Del qui traballa ab patxaca.

Qui tanca tota la palla
Es ben segur que n' tè falla;
Que no pot esser tancat
Lo que vol tal quantitat.

—

Del herba fesne palleras
Com s' en veuhen per las eras:
Segur prou herba no tè
Qui logra tancarla bè. (1)

—

No t' descuides del paller
Pensant sols en lo graner.
Si l' herba y palla s' malgasta
Per molt que abunde no basta.
A mitj hibern deus mirar
Si altra mida hi cal posar.

—

Qui no s' fixê ab un sol guany
No tema trobar mal any.

---

(1) Qui no tè pas herba defora no tè pas prou herba. Jacques Bujault.

Qui de tot cull un poquet
No tema passarho estret.

—

Tal gasto sembla petit,
Y la casa haurá empobrit.

—

La riquesa vè en detall
Reúnirla vol traball.

—

Ab petit guany y sovint
Se va la casa enriquint.

—

Poca pérdua y petit guany
Tot se troba al cap del any.

—

Pages, ho tingas entés,
Sens traball no s' guanya res.

—

Al qui bè traballará
Jamay lo pa faltará.

—

No entres lo gra gens humit,
Si no l' veurás resclusit.

Si vols lo gra conservar
Sovint lo deus palejar.

—

Ab trumfas la Providencia
Té deslliura d' abstinencia.

—

Fa traballar á preu fet
Tant com pot lo qui es discret.

—

Fa qui tè mossos sobrers
Menos feina ab mes diners.

—

Qui del mas no trau partit.
O es negligent, ó imperit.

—

Res se pérdia en l' heretat
Tot hi dona utilitat.
Qui altra cosa no pot fer
Arreplegue pèl femer.

—

Res de luxò en lo cultiu
Si l' vols veurer productiu.

—

A tot majordom rural
Vos diré lo que li cal.

Per primera qualitat
Deu tenir gran probitat:
Y en las prácticas rurals
Coneixements molt cabals.
Tant al fret com al calor
Se fará superior.
Los traballs dirigirá;
Tot per sos ulls s' ho veurá.
Entenga en lo bestiar
Per quant n' haja de comprar.
Tracte com deu á la gent;
Sia en tot molt diligent.
Lleve s' sempre lo primer
Y vaja al llit lo derrer.
L' escriurer, llegir, contar
Sovint deurá exêrcitar.
Puix representa al Senyor
Mostre s' digne d' est honor.

—

Als mossos bon tractament
Donará l' amo prudent,
Que á tal amo, tal criat,
Sol ser una veritat.
Accepte l' observació,
No la contradicció.

—

La falta de probitat
No s' perdone en cap criat.
Mala conducta tampoch
No s' tolere en ningun lloch;
Que ser en axó indulgent
Es no voler l' escarment.

—

En manar tingas firmesa,
Mes no ho fassas ab duresa.
Es qui vol ser respectat
En rependrer moderat.

—

Unitat en lo poder
L' amo discret deu voler:
Quant tothom mana al plegat
No hi ha res ben gobernat.

L' any del Pages peresós
No l' esperes abundós.

—

La Pagesa filadora
Camisa tindrá á tota hora.

—

Pages que fa matinadas
No espere bonas anyadas:
Sols essent molt matiner
Logrará umplir son graner.

—

Molt dormir, molt reposar,
Pobre al Pages fan tornar.

—

No vullas despreciat
De palla ni un sol brassat,
Puix té dona un puny de fems,
Que lo gra aumenta en son temps.

—

Feyna que 's ben comensada
Se pot dir mitj acabada.

—

Ans de fer lo arrendament
No hi deixes de parar ment:
Pensa que del masover
Un sócio t' en deurás fer.

—

Si tens á tos fills amor,
Cuida tos bens ab primor,
Y si no l's cultivas pas,
Qui ho entenga buscarás.

—

Qui arruína al masover
Va en contra de son graner.

—

Qui vol la terra apurar
Poch enten en cultivar.

—

En cultiu per masover
L' amo no fa gran paper,
No pot dir *so lo Senyor:*
Es sols de part col-lector.

—

No vullas que l' masover
Sub-arrende: tu ho deus fer.

A ton servey la soldada
Deus tenir sempre pagada.

—

Lo servey que 's mal pagat
Mès d' un cop s' ha insolentat;
Ademes lo deute creix,
Y luego s' en tè un gros feix.

—

Pren, si vols ser mal servit,
Per mosso, parent ó amich.

—

No negues may los jornals
Per los camins vehinals.

—

En tenint los fruits son preu,
No l's guardeu pas mes; veneu.

—

Qui descuida l' heretat
En renda pert la meitat,
Y respecte á son caudal
Bona part del capital.

—

CONCLUSIO·

Me 's ja precis terminar:
Molts principis generals
S' han donat, universals;
Ja mes no ho dech prolongar.

Ni l' objecte proposat
Altra cosa me permet,
Ni l' diminut del llibret:
Bastant en ell se ha indicat.

Si empero fos tan felís
Que aculliment bo tingués,
Que major llibre s' volgués,
De ferlo prench compromís.

Y lo faré ab molt mes pler
Desque honrantme sens mesura
D' impulsar l' agricultura
Se me ha imposat l' alt deber. (1)

---

(1) Quant se trobaban ja impresos los

¡Axís mon cor agrahit
A la Real confiansa
Pogués tenir l' esperansa
De ferho ab algun profit!

¡Axís en nostre país
L' agricultura florint
Lo puga anar convertint
En terrenal paradís!

---

primers fulls de esta cartilla, ha rebut lo autor lo nombrament de Comissari Regio per la inspecció de la agricultura general del Regne ab aplicació á la present Provincia; comissions que creá lo Real Decret de 5 de Octubre del any proxîm passat, y no serán de carrech als pobles puix son enterament gratúitas, y que foren inspiradas per vius desitjs de fomentar lo cultiu.

May se regoneixerá lo autor prou digne de la honra que se li ha dispensat, pero desitjós de correspondrer en quant alcansen sos debils medis á la Real con-

No faltan, no, l's elements
Y si l's volem aplicar
De modo s' pot millorar
Que no l' conegan las gents.

Accepta cultivador,
Com de volerho en senyal,
Esta cartilla rural
Que pots apendrer de cor:

---

fiansa, redoblará sos esforsos en benefici de dit cultiu. Perque no sian estos estérils, invoca la cooperació de quants se troban en posició de influir en son progrés, y los hi ofereix cordialment á tant grandiós objecte los medis que las disposicions gubernativas senyalan á tals Comissaris Regios. Ditxós si pot emplearlos ab resultat en bè de son estimat país, en bè de la sua agricultura, element civilisador, condició de ben estar pèls pobles, mina de inagotable riquesa, que mes fecunda se fa quant millor se esplota, y basa de un poder indestructible pera las Nacions.

Escrita l' he en ton llenguatje
Del noble sol catalá,
Perque fentho en Castellá
No n' traurias tant ventatje: (1)

---

(1) .....Cree la Sociedad que el medio mas sencillo de comunicar, y propagar los resultados de las ciencias útiles entre los labradores, seria el de formar unas cartillas técnicas, que en estilo llano, y acomodado á la comprension de un labriego, explicasen los mejores métodos de preparar las tierras y las semillas, y de sembrar, coger, escardar, trillar, y aventar los granos; y de guardar y conservar los frutos y reducirlos á caldos ó harinas: que describiesen sencillamente los instrumentos y máquinas del cultivo, y su mas fácil y provechoso uso, y finalmente que descubriesen y como que señalasen con el dedo todas las economías, todos los recursos, todas las mejoras y adelantamientos, que puede recibir esta profesion.

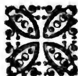
JOVELLANOS.

Y vivint de ton suor
Un milió d' habitants,
Sens dubte ja eran bastants
Per excitar mon ardor:

Ja fa temps que está inflamat
Pèls adelants del cultiu,
Fa ja temps que l' cap me diu
DE AQUI LA PROSPERITAT.

¡Oh com mon cor gosará
Si arribo á que s' puga dir
Que 'n son progrés va influir

Narcis Fages de Romá!

ÍNDICE.

ADVERTENCIAS.

1.ª En lo capitol segon se omití per equivocació la paraula sembrar, que com subdivisió de dit capitol corresponía estar entre lo vers octau y lo nové.

2.ª En la pág. 85 vers 12 ahont diu *dalt* deu dir *baix*, y en la 95 vers 12 ahont diu *abans* deu dir *tant*.

3.ª Lo autor ha compost tambe en Castellá la present obreta, aumentantla é il-lustrantla, y se está ja imprimint.

BIBLIOTECA DE CATAL
1001924049

La present cartilla se trobará de vend *tres rals de velló en rústica y á quatre rals* *quadernada, en los punts seguents.*

FIGUERAS: MATAS.

Barcelona......	*Brusi, Piferrer, Mat*
Cervera.........	*Gasset.*
Esparraguera...	*D. Joaquim de Castells.*
Gerona...........	*Figaró.*
Lleyda...........	*Sol.*
Manresa.........	*Abadal.*
Mataró...........	*Abadal.*
Olot...............	*Dorca.*
Puigcerdá......	*Ribera.*
Reus..............	*Roca.*
Tarragona......	*Puigrubí.*
Vich...............	*Valls y D. Joaquim de Vil*
Igualada........	*Abadal.*

Si se desitjassen en algun altre punt, en poder de alguna altra persona, depos de la CARTILLA, podrá acudirse á la impre ta en que se ha publicat.

ADVERTENCIA.

Se está ja imprimint la present obr composta en Castellá, aumentada é il-lustrada